

До спеціалізованої вченої ради К.70.895.02
у Хмельницькому університеті
управління та права
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Ганчук Ольги Миколаївни
на тему: «Правовий порядок: ціннісно-інституційний підхід»
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.12 – філософія права

Актуальність теми, розкритої у дисертаційному дослідженні Ганчук Ольги Миколаївни, є беззаперечною як для правової упорядкованості, захищеності і безпеки правової системи суспільства, так і для реалізації принципу верховенства права, авторитету закону (законності), формування правового життя суспільства.

Сьогодення в Україні вказує на особливе прагнення суспільства до стабілізації, підтримання рівноваги між інтересами громадянського суспільства і держави, створення необхідної безпеки, тобто такого стану, коли є гарантування забезпечення прав людини і громадянина.

Детермінантами, що спонукали дисертанту до наукової розвідки саме у задекларованому напрямі стали проблеми сучасної юриспруденції, котра здійснює пошук нових методологічних підходів до розуміння права і правових явищ, а також те, що інституційний підхід завжди представлений багатьма складовими, дослідження яких не можливо вичерпати.

Незважаючи на те, що дослідження правового порядку завжди стикається з певною складністю тому, що це категорія інтегральна, тісно пов'язана зі всіма основними інститутами правової реальності, що одночасно «проникає» в існуючі різноманітні правові явища і перебуває під їх впливом, авторка успішно провела цілісне дослідження задекларованої проблематики скориставшись можливістю через категорії порядку і його антиподів

проаналізувати стан усіх сфер правового буття, причому не лише у кількісних, але й у якісних показниках, зрозуміти його сутнісні умови як цілого, так і окремих його складових.

Формування правої системи України, яка забезпечуватиме належний правопорядок, відбувається у складних політичних, соціально-економічних умовах, в умовах воєнно-політичного виклику, коли є зовнішня збройна агресія на які поряд з іншими впливає і низка об'єктивних чинників. Важливим елементом правої системи поряд з правою культурою суб'єктів права є правосвідомість учасників правовідносин, яка, на жаль, сьогодні недостатньо висока.

Поглиблення знань, щодо особливостей формування ціннісних основ правового порядку дасть змогу уникнути внутрішньої соціально-правової кризи, посилення внутрішньої нестабільності в складних умовах збереження національної і правої ідентичності українського народу.

З огляду на положення, викладені вище та дисертантом в авторефераті на с. 1, у рукописі дисертації на с. 11-12, актуальність теми є обґрунтованою та не викликає сумнівів.

Закономірним, з огляду на актуальність теми, є зв'язок роботи із **науковими програмами, планами, темами**. Як відзначає дисертант (с. 3-4 автореферату, та с. 10 дисертації), дисертаційну роботу виконано у межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Теоретико-історичні проблеми розвитку держави і права» на 2017–2023 рр. (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Вона узгоджується із концептуальними засадами і завданнями ряду загальнодержавних концепцій і програм.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Він забезпечений використанням широкого літературного інструментарію та історіографічною і джерельною базою.

Опрацювавши і узагальнивши значний масив наукових праць у філософії права О. М. Ганчук переосмислила явище «правовий порядок» і застосувавши ціннісно-інституційний підхід сформувала власне оригінальне дослідження актуальної проблематики, не заперечуючи існуючі концептуальні напрацювання у зазначеній галузі.

Зокрема, використано міждисциплінарний підхід, сутність якого полягає у з'ясуванні предмета дослідження у зв'язку з філософськими, правовими, психологічними та соціологічними науками. Такий підхід створює основу для комплексного аналізу проблеми, дослідження її витоків та зasadничих ідей.

Здійснено аналіз наукових праць мислителів минулого у їх генезі та еволюції (с. 4 автореферату та с. 11-12 дисертації), аналіз міжнародних та внутрішньодержавних монографічних джерел. Дисертанткою опрацьовано спеціальні і загальні наукові літературні джерела, у яких відображені різні аспекти проблематики. У дисертації проведено філософсько-правовий аналіз правового порядку в межах ціннісно-інституційного виміру на основі соціологічного, природно-правового, позитивістського контентів.

Позитивним моментом є те, що дисертантка розмежовує правопорядок від близького, але не ідентичного йому явища – громадського порядку, що як і правопорядок характеризується організованістю, впорядкованістю суспільних відносин, адже, на відміну від правопорядку громадський порядок утворюється під впливом не лише правових, але й інших соціальних норм: норм моралі, звичаїв, корпоративних норм тощо.

Науково виправданим і обґрутованим авторкою є те, що вона акцентує увагу на кореляції термінів «порядок» – «аномія» з позицій того, чи завжди за умов державного примусу можливе забезпечення організованого, стабільного, стійкого правового порядку, а також, підкреслює значення синергетичного підходу, з позиції якого висвітлюється проблема співвідношення закономірного і випадкового в правовому житті.

Науково виваженим є те, що розглядаючи контемпоральність правового порядку дисертантка аргументовано доводить неможливість обйтися без аналізу концепції морально-правових реальностей.

У Вступі вдало обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів і публікації.

Розділ 1 «Соціоемпірична модель правового порядку» містить три підрозділи, у яких розкрито соціовітальну детермінацію правового порядку, в контексті чого обґрунтовується, що право соціально детерміноване, воно залежне від соціальної структури й соціального порядку, а його сутність виражається у здатності слугувати засобом задоволення потреб та інтересів суспільства.

Науково коректно і вдало висвітлено соціодинамічну природу правового порядку, де аргументовано, що кожен правовий порядок – це, насамперед, спосіб буття права, його реалізація в системі соціальних відносин і залежностей. Він органічно фіксує в собі як об'єктивні, так і суб'єктивні основи життедіяльності конкретного суспільного організму.

Доведено значущість соціальної активності в системі забезпечення правового порядку, а також, те, що безпосереднім і могутнім чинником самоорганізованого правопорядку слугують моральні та звичаєві норми, імпульсом до зміни змісту яких є інтереси членів суспільства.

Розділ 2 «Антropокультурна модель правового порядку» містить три підрозділи, у яких усебічно досліджено антропокультурну детермінацію правового порядку і переконливо доведено, що правопорядок існує в системі детермінант, які визначають усю ціннісну картину людського буття, а з позиції антропологічного підходу правопорядок як явище ідеальне існує незмінно.

Дисертантка, обґрунтовуючи інтерсуб'єктивну природу правового порядку виправдано і доцільно приділяє увагу наративній основі правового порядку, що постає складовою практичного досвіду, який, з одного боку, охоплює навички, уміння, знання, уміння та настанови, а з іншого боку, є дискурсивно-інтерсуб'єктивним – потребує постійної комунікації в суспільстві, характеризується готовністю почуття іншого (процеси народовладдя) і змінити себе (підвищити свій рівень правової свідомості).

Вдалим є філософсько-правове осмислення справедливості як універсального критерію оцінки правового порядку, а аналіз історії формування уявлень про справедливість та її вияв у різних сферах людського буття підтверджує їх діалектичну природу: від почуття справедливості (яке зберігається впродовж всього існування людства) через його раціоналізацію, до становлення ідеї справедливості, а потім до ідеалу, сформувалося поняття належного соціальної організації та місця і можливостей людини в межах цієї організації.

Розділ 3 «Нормативно-атрибутивна модель правового порядку» складається з трьох підрозділів, у яких вдало обґрунтується авторська позиція, щодо нормативно-атрибутивної детермінації правового порядку, а саме, те, що з позиції нормативно атрибутивної моделі правового порядку, правовий порядок є фактичним станом впорядкованості, урегульованості та організованості суспільних відносин, що формується і функціонує на основі позитивного права, гарантується й захищається державою.

На основі наукового пошуку обґрунтовано стверджується, що державний примус як засіб забезпечення правового порядку є своєрідним інструментом мотивування людини дотримуватися правових норм та реалізації правомірної поведінки.

Залежність рівня правового порядку від державної форми правового режиму ґрунтується на тому, що квінтесенцією демократичних правових режимів є ідея, за якою правового порядку неможливо досягти без фундаментальної взаємодії індивіда, громадянського суспільства та держави.

Автор переконливо доводить, що сутність правового порядку характеризується не лише з позицій механізму техніко-юридичного застосування юридичних норм, а й як специфічна форма особистих переконань, досвіду, ціннісних орієнтацій. Аксіоматичними джерелами його формування виступають не концепти нормативного, технічного й догматичного, а атрибутивність і невідворотність ціннісного, екзистенціального, трансцендентального.

Загалом, аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них та загальних висновків дозволяє підсумувати, що виклад матеріалу – вдумливий і послідовний. Мета й дослідницькі завдання роботи реалізовані. Висновки – об'ємні, деталізовані, характеризуються чіткістю і системністю формулювання та підсумкових тез прикінцевих узагальнень, багаторівневістю і багатоступеневістю умовиводів.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчені використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували різні аспекти задекларованої теми.

Позитивно відзначимо те, що запропоноване сучасне наукове дослідження правового порядку на основі ціннісно-інституційного підходу базується, перш за все, на класичному спадку філософсько-правових шкіл, та розглядається як багатоаспектне явище, що знайшло свій вияв у правозастосовній, науково-дослідній та педагогічній діяльності, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Як позитивний момент варто відзначити чітке окреслення об'єкта та предмета дослідження.

До останнього часу в науковій літературі розглядалися окремі аспекти правового порядку через призму юридичного позитивізму і природно-правового мислення. Новизна проведеної роботи полягає в тому, що це одна із перших спроб на основі аналізу, накопиченого в науковій літературі, виконати комплексне дослідження правового порядку, що постає однією з

важливих точок дотику різних наук – філософії, соціології, політології, юриспруденції, психології. Це надає її вивченю міждисциплінарного і багаторівневого характеру.

Наукове дослідження виконане з використанням широкої філософської та науково-правової інформації.

Положення, оцінки та висновки дисертації можуть бути використані в подальших дослідженнях з філософії права, теорії держави і права, соціології права, галузевих правових наук. Практичне застосування результатів дисертаційної роботи полягає у можливості написання енциклопедичних статей, довідкового матеріалу, посібників та підручників із навчальних дисциплін: «Філософія права», «Юридична деонтологія», «Юридична психологія».

Автореферат оформленний згідно вимог які ставляться до такого виду наукових робіт і відповідає змісту дисертації.

Виконано вимоги і щодо оприлюднення результатів дослідження у фахових наукових виданнях.

Робота написана літературною українською мовою, з виваженим використанням сучасної наукової термінології.

Авторка вдало зуміла уникнути «перенавантаження» тексту спеціально-науковими (філософськими, психологічними) термінами, хоч до цього її провокувала специфіка теми і напряму дослідження.

Особливо вирізняється функціональний аспект завдань, що винесені в тему наукової праці. Концептуально узагальнивши практичний і теоретичний досвід учених, чиї наукові інтереси і праці дотичні до проблемного поля дослідження, а також, провівши всебічний комплексний аналіз проблеми, дисерантка створила власне цікаве й змістовне цілісне наукове дослідження, позначене новизною і багатоаспектністю.

Разом з тим, дисертаційне дослідження Ганчук Ольги Миколаївни, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, висвітлення яких

сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження.

1. Визначаючи предмет дослідження як «філософсько-правовий контент ціннісно-інституційного виміру правового порядку» (с. 14 дисертації. і с. 6 автореферату.), апелюючи до «дослідження ціннісних та інституційних основ забезпечення загальносоціального, антропокультурного, державного порядків», дисертантці варто було більш чітко визначити та вказати, що саме в роботі мається на увазі під «циннісно-інституційним виміром»?

Який критерій нею обрано як визначальний при виокремленні ціннісно-інституційного виміруожної із зазначених у дослідженні моделей правового порядку – соціоміричної, антропокультурної, нормативноатрибутивної?

2. Конкретизації потребує авторська спроба трактування правового порядку як «явища, існуючого об'єктивно в дійсності, яке знаходить своє відображення через акти правої поведінки, репрезентується в рамках структури складного інституційно-правового механізму» (Висновки до дисертації та с. 13 автореферату). Звісно, особливістю правового порядку є те, що він значною мірою залежить від рівня правої свідомості та правої культури громадян та посадових осіб, які у свою чергу виступають матерією та фундаментом формування правої поведінки. Зазначене не нівелює визначальний характер саме когнітивної, поведінкової детермінанти правового порядку (на яку спрямована увага авторки), водночас вимагає більш чіткої відповіді на питання: Яка роль суб'єкта права при конструюванні правового порядку? І чи доцільно стверджувати про визначеність правового порядку сукупністю поведінкових актів не тільки правомірного, але й протиправного характеру?

3. Характеризуючи аксіологічні аспекти філософсько-правового контенту правового порядку, авторка виходить з того, що розуміння ціннісного виміру зазначеного явища іманентне з соціальними запитами та потребами, моральними установками. При цьому, враховуючи таку аргументацію, не зрозуміло як бути із зазначеною детермінацією творення

правового порядку в умовах, коли об'єктивного, всіма визнаного критерію соціальних запитів не існує, а етичні та світоглядні цінності постійно змінюються? Чи не приведе така абсолютизація згаданих ціннісних субстратів в майбутньому до появи аномії та анархії?

4. У підрозділі 1.2 «Соціодинамічна природа правопорядку» на с. 44 дисертації дисерантка зазначає, що «право повинно бути фіксованою основою для регулювання людської діяльності, але постійні зміни умов життя суспільства вимагають постійних поправок, а отже, правовий порядок постійно змінюється у відповідності до змін в суспільному житті, які він забезпечує». Очевидно, саме в цьому контексті доцільно вести мову і про стан суспільно-правової аномії за якого на перший план «виходять» норми природного права, принаймі до того часу, коли позитивне право держави «видозміниться» згідно вимог суспільного розвитку. Тому не варто залишати без обґрунтування особливості формування ціннісних аспектів правового порядку у кризово-перехідний стан розвитку суспільства, зокрема на сучасному етапі розвитку української державності.

5. На с. 69-70 дисертації авторка констатує, що «З позиції антропологічного підходу правопорядок як явище ідеальне існує незмінно. Він традиційно орієнтується на апробовані цінності, глибоко узгоджується з новітніми тенденціями, очікуваннями, духом часу». Звісно, такий підхід випливає з необхідності ціннісної правової оцінки як судження про значення для людей або для окремої людини правової події, правової норми, правового ідеалу. Виникає питання про те, чи не суперечить таке бачення тому, що сучасне суспільство не існує поза ціннісними політико-правовими установками держави, а прийнятий закон завжди виступає вже як певна правова ціннісна установка? Як саме взаємодіють «ідеальне явище», «апробовані вічні цінності» і «політико-правові установки держави» щодо правового порядку?

Відтак, незважаючи на висловлені зауваження, зазначимо, що зміст дисертаційного дослідження відповідає паспортові спеціальності 12.00.12 –

філософія права і є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові обґрунтовані результати, котрі в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки філософії права.

Виконана робота на тему «Правовий порядок: ціннісно-інституційний підхід» за структурою, змістом, висновками та пропозиціями відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, які ставляться до робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а також пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Ганчук Ольга Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

**Доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри теорії та філософії права,
конституційного та міжнародного права
Інституту права, психології
та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка»**

А. С. Романова

Підпис д.ю.н., доцента Романової А. С.
Засвідчую

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Р. Б. Брилинський